

Kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong kunnen zich ontwikkelen tot hoogbegaafden. Dat biedt kansen voor henzelf, hun leraren, hun school. Want niet alleen de leerling, maar de hele organisatie profiteert van aandacht voor hoogbegaafden. Een juiste diagnose – ook op later leeftijd – is het halve werk. Vervolgens draait alles om een structurele aanpak. Alleen zo kan worden voorkomen dat kinderen gaan onderpresteren of domweg ongelukkig worden en zich tot zorgleerlingen ontwikkelen. Onderwijs aan hoogbegaafden doe je er niet even bij, daar is beleid voor nodig. En moed. Een special voor wie durft investeren in zichzelf en zijn onderwijs.

Buitenkans voor school

Hoogbegaafdheid kun je zien als een probleem. Maar je kunt het ook beschouwen als een kans. Een kans om je onderwijs te verbeteren. Jezelf te verbeteren. Dit is de manier van kijken die het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek in Nijmegen voorstaat.

INHOUD

Gelijkheid is schadelijk

Er is een echt alternatief. Ton Mooij is van mening dat het onderwijs op een andere leest moet worden geschoeid in het belang van de hoogbegaafde leerlingen. Gesprek met een wetenschapper met een visie die onderzoek doet naar succescondities voor onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen. [Pagina 4](#)

'Weten jullie de $\sqrt{689}$?'

In Den Bosch draait al zeven jaar een plusklas voor hoogbegaafden. De aanmeldingen lopen echter terug. Basisscholen lijken meer behoefte te hebben aan deskundigheid in huis. Komend schooljaar wordt de plusklas anders georganiseerd. De SLO-kenniskring Omgaan met verschillen en het ITS gaan een en ander evalueren. [Pagina 6](#)

Een goed gesprek

Aandacht voor hoogbegaafden is een hype, vindt Wim Meijer. De problemen die hoogbegaafden in de klas veroorzaken, zijn vergelijkbaar met die van andere kinderen. Met goede leerlingbegeleiding en goede communicatie zijn ze te voorkomen. [Pagina 8](#)

Slimme kleuter moet juist léren presteren

Een kleuter in de klas die alles wil weten van dinosauriërs? Een meisje dat ieder subtiel grapje begrijpt? Doe er wat mee. Want kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong hebben uitdaging nodig. Eenmaal uitgedaagd, gaan ze in zichzelf investeren om slimmer te worden. En misschien wel hoogbegaafd. [Pagina 10](#)

Vwo'er volgt college

Leerlingen van het Bonhoeffer College kunnen alvast colleges volgen aan de Universiteit Twente. Als begaafdheidsprofiel school probeert het Bonhoeffer zo tegemoet te komen aan de specifieke onderwijsbehoeften van een bijzondere groep kinderen. [Pagina 13](#)

door René Leverink

De meest voor de hand liggende vraag over hoogbegaafdheid ('wat is het?') blijkt het moeilijkst te beantwoorden. Willy Peters, coördinator van het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek (CBO) in Nijmegen: 'Het geven van een algemene omschrijving is nagenoeg onmogelijk. Dat komt omdat elk hoogbegaafd kind weer anders is en ander gedrag vertoont. De vakliteratuur worstelt daar ook mee. Feit is in elk geval dat hoogbegaafdheid *op zich* geen probleem hoeft te zijn. Het wordt pas lastig als een kind zich niet evenwichtig ontwikkelt, en in een *bepaald* opzicht buitensporig begaafd blijkt te zijn. Dat kan bijvoorbeeld zijn cognitief, creatief of qua motivatie. Als een kind op een van deze punten doorschiet en op de andere achterblijft, kan er een probleem ontstaan. Met de bekende gevolgen: vervelend gedrag op school, andere kinderen afleiden, brutaal doen, pesten.

'Voor de ouders, de leerkracht en voor ons is het de kunst per leerling de juiste diagnose te stellen en een daarop toegesneden programma te formuleren. Onze insteek is dat een hoogbegaafd kind in aanleg een zegen voor de maatschappij is, als het althans lukt de hoogbegaafdheid te mobiliseren en op een uitgebalanceerde manier in te zetten. Dat is natuurlijk een andere benadering dan zo'n kind neerzetten als iemand die overlast bezorgt en de lessen ondermijnt. Wij willen pleiten voor een open benadering van hoogbegaafdheid, waarbij opvoeders en leerkrachten het als een uitdaging zien om tot een goede, structurele aanpak te komen. Er zijn docenten die bang zijn door hun hoogbegaafde leerlingen overvleugeld te worden. Wij zeggen: accepteer dat, en grijp die kans om jezelf óók verder te ontwikkelen. De oplossingen die je bedenkt voor hoogbegaafden, kunnen in aangepaste vorm ook helpen je onderwijs in het algemeen te verbeteren, differentiëren en individualiseren. Hoogbegaafdheid, daar kun je wat van leren.'

Els Schrover coördineert het ontwikkelen van leermethoden voor hoogbegaafden bij het CBO. Zij vult aan: 'Uitgangspunt is de vraag: wat kunnen we de hoogbegaafde leerling in een schoolse situatie aanbieden om hem bezig te houden en te stimuleren?' Verspreiding van dat materiaal gebeurt onder andere door middel van het tijdschrift Vooruit. Dat bevat praktische lesvoorstellen voor een hele reeks vakken, zoals rekenen, taal, geschiedenis, aardrijkskunde en biologie, en ook voor denkvaardigheid en sociaal-emotionele vaardigheden. Daarnaast is er nu het Vooruitwerklab. Dit wordt bemand door studenten pedagogiek die bij het CBO onderzoek doen naar hoogbegaafdheid. Hoogbegaafde kinderen die vastlopen of zich vervelen kunnen één dag-

JAN SCHARTMAN

deel per week op het Vooruitwerkclub terecht voor uitdagend en prikkelend extra onderwijs. Schrover: 'We noemen het een 'lab' omdat er op allerlei verschillende manieren wordt gewerkt. Hopelijk leren de kinderen er wat van, en onze studenten ook. De kinderen krijgen een op maat gesneden leertraject, waar ze zelf een grote invloed op hebben. Wij en onze studenten kunnen op die manier vaststellen wat werkt, en wat niet.'

Ondersteuning en onderzoek grijpen dus in elkaar, al vormen ze niet altijd een vruchtbare combinatie, vindt Peters: 'Ieder geval is uniek en dus niet representatief voor alle hoogbegaafden. Maar ieder kind en elke situatie inspireren je weer om te zoeken naar datgene wat je in dat specifieke geval moet bieden. En zo kom je telkens weer tot nieuwe inzichten. Daar profiteer je als wetenschapper van.'

BEROEPSEER

Professionele aandacht voor hoogbegaafdheid zou een vast onderdeel van de lerarenopleiding moeten zijn, vindt het CBO. Schrover: 'Wij zijn samen met SLO bezig modules te ontwikkelen voor de pabo's, zodat studenten zich al tijdens hun opleiding de problematiek en het meedenken over een juiste aanpak eigen kunnen maken. Voor leerkrachten die zich verder in het onderwerp willen specialiseren, hebben wij hier de ECHA-opleiding (zie kader, red.).

We geven ook workshops voor scholen en organiseren scholingsbijeenkomsten om leerkrachten verder te informeren en hun vragen te beantwoorden. We realiseren ons echter heel goed dat het onderwerp voor een leerkracht pas echt gaat leven als hij ermee geconfronteerd wordt. En er zijn natuurlijk nog meer verschijnselen die de aandacht van de docent vragen. Denk maar aan dyslexie, autisme en adhd. Het zou al mooi zijn als docenten weten waar ze moeten zijn als ze met hoogbegaafdheid in aanraking komen. Dat ze de weg weten te vinden naar de literatuur en de instanties waarbij ze kunnen aankloppen.'

Waar het CBO moeite mee heeft, is het haast mechanisch afvinken van indicatoren en op basis daarvan conclusies trekken. Schrover: 'Een te snel oordeel kan behoorlijk verkeerd uitpakken. Lage cijfers of ongewenst gedrag kunnen allerlei oorzaken hebben. Observeer de leerling, en laat een aantal mogelijkheden open. Kijk niet alleen naar de antwoordenboeken bij de methode, maar onderzoek zelf wat er aan de hand zou kunnen zijn.'

'Leerkrachten mogen best wat meer vasthouden aan hun beroepseer', vult Peters aan, 'je bent vakman, jij bepaalt wat je van je leerlingen wilt verwachten. Op die manier ontstaat er ruimte om hoogbegaafde leerlingen datgene te bieden waar ze recht op hebben en waar ze wél bij varen. En waar je als docent ook beter van wordt.'

Centrum voor Begaafdheidsonderzoek

Het Centrum voor BegaafdheidsOnderzoek (CBO) maakt deel uit van het Academisch Centrum Sociale Wetenschappen (ACSW) van de Radboud Universiteit in Nijmegen. Het CBO heeft als doel het bevorderen van wetenschappelijk onderzoek naar hoogbegaafdheid. Onderzoek dat zich toespitst op de vraag hoe hoogbegaafden zich optimaal kunnen ontwikkelen en met welke moeilijkheden ze te kampen hebben. Ook streeft het CBO ernaar dat hoogbegaafde kinderen en hun ouders en opvoeders op een verantwoorde manier begeleid worden. Verder richt CBO zich op het stimuleren van adaptief onderwijs voor hoogbegaafde leerlingen. Ouders van hoogbegaafde kinderen kunnen bij het CBO terecht voor diagnostiek en advisering. Soms gebeurt

dit na verwijzing van school, huisarts of hulpverlener. Daarnaast verricht het CBO groepsonderzoek onder brugklassers, die worden gescreend op hun intellectuele capaciteiten, hun houding ten opzichte van de school en hun zelfbeeld.

Voor leerkrachten uit het basisonderwijs organiseert het CBO studiedagen en biedt het in samenwerking met de European Council for High Ability (ECHA) de postacademische opleiding *Educating the Gifted* aan, die opleidt tot het *European Advanced Diploma in Educating the Gifted*.

Meer informatie www.ru.nl/socialewetenschappen/ambulatorium/centrum_voor/centrum_voor/

Gelijkheid is schadelijk

Er is een echt alternatief. Ton Mooij is van mening dat het onderwijs op een andere leest moet worden geschoeid in het belang van de hoogbegaafde leerlingen. **Gesprek met een wetenschapper met een visie die onderzoek doet naar succescondities voor onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen.**

Ton Mooij, onderzoeker aan de Radboud Universiteit in Nijmegen, houdt zich al twintig jaar bezig met hoogbegaafden. Momenteel zit hij midden in een onderzoek waarvan de resultaten eind 2006 zullen worden gepresenteerd. Essentieel, zegt hij, want er zijn voor Nederland nog weinig empirische data over wat werkt en wat niet. Typisch Nederlands ('Steek je hoofd niet boven het maaiveld!') was de aandacht voor deze groep leerlingen in het verleden uiterst gering. Mooij verklaart het uit een doorgeschoten gelijkheidsdenken. 'Waarom opteren we vrijwillig voor een pedagogisch-didactisch verkeerd systeem? Omdat we gevoelsmatig kinderen gelijk willen behandelen. Terwijl juist als je leerlingen gelijk wilt behandelen, je kinderen met een achterstand en met een voorsprong apart zult moeten behandelen.'

SYSTEMEFOUT

Mooij gebruikt grote woorden, want hij maakt zich zorgen. 'Ik zag twintig jaar geleden al kinderen die expliciet hoogbegaafd waren, maar die in het speciaal basisonderwijs terecht kwamen bij gebrek aan goede begeleiding. En dat gebeurt nog steeds. Dat heeft natuurlijk een heleboel consequenties. Kinderen die op avi-5 niveau lezen als ze in groep 1 belanden, willen vaak ook echt schrijven. School zou dat moeten ondersteunen, maar organisatorisch wordt dat lastig gevonden. Echt schrijven gebeurt dan niet. Zo'n kind vindt school daarom niet leuk, doet op onderdelen nauwelijks mee. Deze kinderen worden passief of lastig. Ze worden soms gepest, gaan zich isoleren, het gaat vaak mis.'

Mooij onderzocht begin jaren negentig de beginkenmerken van duizend vierjarigen. 'Ontwikkelingspsychologisch varieerde hun leeftijd van twee tot acht jaar. Volgens de wet zou je een kind dat functioneert op de leeftijd van een

achtjarige een curriculum moeten aanbieden dat het ondersteunt in zijn ontwikkeling. In de wet staat immers dat je ieder kind positief moet stimuleren. Maar kan dat op een gemiddelde basisschool? Ons onderwijssysteem is gebaseerd op leeftijdsgroepen, in één jaargroep kun je wel wat aanpassen naar onder of boven, maar veel rek zit daar niet in. En het is voor echte hoogbegaafden volstrekt ontoereikend. Het systeem staat geen grote verschillen toe. Voor zeventig procent van de leerlingen is dat niet erg. Maar voor hoogbegaafde kinderen geldt in wezen: aanpassen of wegwezen. Veel van die leerlingen gaan compenserend gedrag vertonen en worden mettertijd ondergesneeuwd. Het worden gedwongen onderpresteerders. Een kleiner aantal ontwikkelt zich tot zorgleerlingen.'

De enige juiste oplossing zou volgens Mooij zijn om alle vierjarigen bij intrede in het onderwijs te screenen wat betreft beginkenmerken. Je moet er vroeg bij zijn, is in essentie zijn boodschap (zie ook pagina 10). 'Niet op symptomen reageren, maar preventief werken: voorkom problemen door een goede intake. In samenspraak met peuterspeelzaal, ouders en leerkracht van groep 1 en 2 kan een beeld ontstaan van de competenties van zo'n jong kind en zijn voorde-ningen in ontwikkelingsgebieden zoals cognitief (algemeen, taal, voorbereidend rekenen), sociaal-emotioneel, muzisch, ruimtelijk of motorisch. Iedere school zou vervolgens over een minimum set aan vaardigheden en speel-/leermaterialen moeten beschikken om te kunnen differentiëren in het aanbod. In zo'n systeem kan hoogbegaafde kinderen onderwijs aangeboden worden zonder omstrede extra testen, zeg maar zonder medicalisering. Op iedere school kunnen min of meer homogene groepen van zwak-, middel- en hoogbegaafde kinderen in de kernvakken op hun eigen niveau les krijgen. En wanneer didactisch zinvol, ook heterogeen. Kin-

Internationaal onderzoek

Het meest complete overzicht van onderzoek naar de mogelijke inrichtingsvarianten en feitelijke effecten van onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen is *A nation deceived. How schools hold back America's brightest students* (N. Colangelo, S. G. Assouline, & M. U. M. Gross, 2004. Iowa City, USA). Met name worden steeds ook de resultaten van empirisch onderzoek van de cognitieve, sociale en motivationele effecten bij leerlingen vermeld. Vooral belangrijk zijn de resultaten van longitudinaal quasi-experimenteel onderzoek in praktijksituaties en

de resultaten van specifieke ontwikkelingstrajecten in het gehele onderwijs. Bovendien wordt een meer systematische inrichting van onderwijs ter ondersteuning van elke leerling bepleit. Dit ter preventie van (onnodige) problemen bij leerlingen, leerkrachten en ouders. Een systematische inrichting van onderwijs vereist enerzijds een heldere analyse, oplossingsgerichte koers en (gezamenlijke) regie, en anderzijds structurele (financiering van) samenwerking tussen onderwijsveld, onderzoek en benodigde ontwikkeling.

JAN SCHARTMAN

Ton Mooij: 'Hoogbegaafden moeten de ruimte krijgen om te leren.'

deren die zwakbegaafd zijn in rekenen gaan samen in een groepje voor extra instructie en steun. Voor taal is de samenstelling misschien weer anders: dezelfde en andere kinderen zitten dan in een groep waar ze als middelbegaafd gelden. Andere schoolse zaken kunnen in ongedifferentieerde groepen plaatsvinden.'

Voorkom problemen door goede intake in groep 1

Maar niet iedere basisschool kan toch alle expertise in huis hebben voor de zwakst en hoogstbegaafde kinderen? Voor begeleiding van leerlingen aan de onderkant en de bovenkant van de curve (in het geval van hoogbegaafdheid heeft Mooij het over gemiddeld de bovenste drie procent van een gewone groep of klas) moet een op de vijf basisscholen in een regio over erkende expertise beschikken; voor middelbare scholen geldt volgens Mooij een verhouding van een op drie. Resumerend, stelt Mooij, 'moeten we werken aan leerlinggerichte diagnostiek en voortgaande differentiatie op basis van de competenties van elke leerling in groepsverband. Flexibele leerarrangementen en voor hoogbegaafde leerlingen: alle plafonds eruit. Zij moeten gewoon alle ruimte krijgen om te leren.' (zie ook pagina 12).

SUCCESSCONDITIES

Voorlopig zal het nog niet zover zijn. Scholen passen zich aan de eisen van de inspectie aan volgens Mooij en die zijn in essentie nog gebaseerd op jaargroepen. Jammer, want op grond van theorie en onderzoeksresultaten wordt in het buitenland al geconcludeerd dat een beter aanbod effect heeft op motivatie en cognitieve prestaties van hoogbegaaf-

de leerlingen. Dit blijkt volgens Mooij in het eerste deel van het grote onderzoek naar hoogbegaafdheid dat hij samen met het CBO uitvoert. Ook individuele capaciteiten, persoonlijkheid, steun in de omgeving van de leerling (thuis, op school) blijken van invloed. Speciale programma's voor (hoog)begaafde leerlingen zijn effectief. Hun schoolprestaties zijn beter dan die van vergelijkbare leerlingen die niet deelnemen aan zo'n programma. Ook laten plusklasprogramma's en speciale klassen en speciale scholen voor hoogbegaafde leerlingen - in vergelijking met verrijksprogramma's binnen de klas - positiever effecten zien op schoolprestaties.

In het tweede deel van dit onderzoek worden circa 180 (hoog)begaafde leerlingen in de groepen 6 - 8 van de basisschool tot en met de brugklas gevolgd. De kernvraag luidt: welke aspecten van leerarrangementen zijn mogelijk succesvol in hun schoollopenbanen? Het derde deel van het onderzoek is een nadere analyse van data uit de Primacohort onderzoeken. In gegevens van vijfhonderd (hoog)begaafde leerlingen van groep 2 tot en met groep 8 in het primair onderwijs analyseert Mooij de relatieve invloed van omgevingsfactoren op (de ontwikkeling van) de intelligentie en schoolprestaties en -motivatie. Stijgt of daalt het aandeel (hoog)begaafde leerlingen over de jaren heen? Is er een relatie tussen het (hoog)begaafd zijn en leerling- en gezinsachtergronden en compositiekenmerken van de groep/school? Is er sprake van onderpresteren van de (hoog)begaafden? Kunnen verschillen in de ontwikkeling van (hoog)begaafden wat betreft prestaties en gedrag/houding worden verklaard uit de gehanteerde pedagogisch-didactische aanpak op een school? Eind 2006 worden de resultaten uit al deze onderzoeken in samenhang gerapporteerd. 'Pas dan zullen er echt harde uitspraken te doen zijn over Nederlandse onderpresteerders en hoogbegaafden', aldus Mooij. / MM

'Weten jullie de $\sqrt{689}$?'

In Den Bosch draait al zeven jaar een plusklas voor hoogbegaafden. De aanmeldingen lopen echter terug. Basisscholen lijken meer behoefte te hebben aan deskundigheid in huis. Komend schooljaar wordt de plusklas anders georganiseerd. De SLO-kenniskring Omgaan met verschillen en het ITS gaan een en ander evalueren.

René Leverink

Hoogbegaafdheid is in Den Bosch al jaren geen taboe meer. Maar liefst 49 basisscholen staan fre's af aan het expertisecentrum Passage, voorheen Weer samen naar school Den Bosch, voor begeleiding van onder andere hoogbegaafde leerlingen. Elk jaar kunnen op die manier twaalf tot zestien kinderen begeleid worden die in het reguliere onderwijs zijn vastgelopen. Ze gaan een half jaar lang elke woensdagochtend naar een soort time out voorziening voor slimmeriken waar ze werken met extra uitdagende leerstof en hun sociaal-emotionele vaardigheden trainen.

René van Blaricum is coördinator van deze *plusklas*. 'De criteria waaraan kinderen moeten voldoen om geplaatst te worden, zijn vrij streng. Ze moeten getest zijn, een IQ hebben dat hoger is dan 130 en de school moet handelingsverlegen zijn, ofwel met de handen in het haar zitten. Wat moeten we met dit kind? Maar er mag ook weer geen sprake zijn van te zware "naastliggende" problematiek, dus geen syndroom van Asperger of autisme.

'Ik noem een voorbeeld: Joost zat afgelopen jaar in de plusklas. Hij had twee keer een groep overgeslagen. Cognitief was hij heel slim, maar sociaal emotioneel had hij het moeilijk in zijn groep. Hij vond geen aansluiting: hij werd niet uitgenodigd voor feestjes, als het over verliefdheid ging, hield hij zijn oren dicht. Hij brak in tijdens gesprekken in de handwerkles met vragen als "Weten jullie de wortel uit 689?" In de plusklas spraken we eens over vriendschap, aan de hand van het boek *Hoogbegaafd. Nou en?* van Wendy Lambers van Toorenborg en Joost begon te vertellen. In negentien punten verwoordde hij perfect een antwoord op: wat is een vriend? Er stond opeens een totaal andere Joost voor me. Hij uitte zich. In overleg met zijn juf hebben we ons afgevraagd: okee, wat kunnen we daar mee? En wat bleek, de kinderen in de klas wisten helemaal niet dat Joost hoogbegaafd was. Waarom zouden ze dat moeten weten, vroeg juf. Tja, van een dyslectische klasgenoot weten ze toch ook wat er aan de hand is?! Joost was enorm opgelucht toen de klas eenmaal wist wat hem "scheelde". Aandacht en communicatie zijn heel belangrijk. Joost is nu - net tien jaar oud - naar het gymnasium gegaan.'

BORGING

Afgelopen schooljaar signaleerde Van Blaricum dat de aanmeldingen voor de plusklas afnamen. 'Dat kan betekenen dat scholen een passende oplossing gevonden hebben voor de problemen van hoogbegaafden of dat de drempel voor het onderzoek te groot is. Dat laatste is mijns inziens het geval. Scholen ervaren hoogbegaafdheid vaak als een luxepro-

bleem. De zorggelden worden eerder uitgegeven aan bijvoorbeeld dyslexie of gedragsproblematiek. Een kind testen bij een schoolbegeleidingsdienst of een particulier erkend bureau kost al gauw 500 euro. En voor ouders is dat bedrag vaak te hoog om zelf op te hoesten.'

Om scholen te helpen desondanks hoogbegaafde kinderen een goed aanbod te doen, kiest Den Bosch ervoor om de plusklas anders te organiseren: dit schooljaar starten vier plusklassen op locatie, dus binnen een basisschool. Kinderen krijgen toegang zonder erkende test maar op basis van de inschatting van de leerkrachten. Van Blaricum: 'We willen proberen zo meer kinderen te helpen en vooral te laten helpen door reguliere leerkrachten. Ik ga leerkrachten trainen en het is de bedoeling dat de Bossche scholen het vanaf 2010 helemaal zelf kunnen. Hulp aan hoogbegaafden moet straks beter ingebed zijn in de schoolcultuur.

In het geval van Joost zagen we dat hij opbloede in de plus-

Hulp aan topper moet liefst in de school

klas. Meestal kan de leerkracht daarna met het handelingsplan en de verstrekte adviezen goed uit de voeten. Maar het komt ook regelmatig voor dat een leerkracht na de grote vakantie opnieuw een appèl doet op plusklasbegeleiding. Ondanks een overdrachtsgesprek en goed overleg tussen de leerkrachten blijkt het gebodene niet geborgd te zijn in het zorgaanbod van de school en dan beklijft het niet. Mijn conclusie is: hulp aan hoogbegaafden moet dichter bij school.'

ONDERZOEK

Den Bosch is een voorbeeld van wat er in Nederland zoal voorhanden is aan ondersteuning voor hoogbegaafde kinderen. Her en der zijn er meer van dit soort initiatieven, maar kennis van wat werkt en wat niet is nog in ontwikkeling. De SLO-kenniskring Omgaan met verschillen heeft hoogbegaafdheid daarom gekozen als een van haar speerpunten voor de komende jaren. Centraal staat de vraag hoe hoogbegaafden op een praktisch haalbare manier zo goed mogelijk bediend kunnen worden. Zo zullen de Bossche plusklas alsmede het Vooruitwerkclub van het CBO (zie pagina 2) worden geëvalueerd. Dit doet SLO onder meer samen met Ton Mooij van het ITS (zie pagina 4). Andere aandachtsgebieden van de kenniskring zijn de

JAN SCHARTMAN

Steenbergen, Van Leeuwen en Thijs: 'Onderwijs aan hoogbegaafden doe je er niet zomaar bij.'

integratie van kinderen met een handicap en het omgaan met sociaal-culturele verschillen. Qua leerplanontwikkeling hebben deze aandachtsgebieden veel overeenkomsten met onderwijs aan hoogbegaafden. 'Kruisbestuiving van expertise opgedaan vanuit deze aandachtsgebieden is een belangrijk streven', aldus Annette Thijs en Berthold van Leeuwen, de coördinatoren van deze kenniskring. Van Leeuwen: 'Wil je in het onderwijs recht doen aan verschillen, dan heeft dit implicaties op het niveau van de school, de groep en de klas.' Thijs benadrukt dat diverse componenten elkaar beïnvloeden: 'Als je bijvoorbeeld meer uitdaging in rekenen en wiskunde wilt, moet je doordenken welke doelen je wilt bereiken, welke materialen en bronnen je wilt gaan inzetten, welke didactiek passend is, wat dit voor de rol van de leerkracht betekent, hoe je de ontwikkeling gaat plannen en volgen, enzovoort.'

CHECKLIST VOOR BELEID

Nora Steenbergen, projectleider van het Landelijk Informatiepunt Hoogbegaafdheid Primair Onderwijs en lid van de kenniskring resumeert: 'Onderwijs aan hoogbegaafden doe je er niet zo maar bij, daar is beleid voor nodig en draagvlak. Het hele team moet achter de visie staan en het is belangrijk dit vast te leggen in een document, bijvoorbeeld een zorg- en beleidsplan. Daarin neem je onder meer op hoe de signalering van hoogbegaafde leerlingen verloopt bij binnenkomst, in verschillende groepen, en hoe je onderpresteerders signaleert.'

'Voordat je aan de slag gaat, is het van belang dat het hele team in zekere mate deskundig is op het gebied van hoogbegaafdheid. Signaleren gebeurt per slot van rekening door observaties van de leerkracht, de intern begeleider en zeker ook de ouders; sta daar open voor als school. Het is daarnaast nuttig als minstens één leerkracht zich specialiseert op het gebied van hoogbegaafdheid en specifieke kennis heeft over geschikte begeleidingsvormen en kennis over hoe om te gaan met een combinatie van hoogbegaafdheid en bijvoorbeeld dyslexie, adhd en aan autisme verwante stoornissen. 'Uiteraard zul je als team ook afspraken gaan maken over het in te zetten verrijkingsmateriaal. Hoe worden de verrijkingsactiviteiten begeleid, geëvalueerd en beoordeeld? Ben je het als team eens over hoe je met versnelling omgaat? Mag een leerling een groep overslaan? Kies je ervoor om de leerling over de jaargrenzen heen aan de leerstof te laten doorwerken? Mag de leerstof van twee groepen in één jaar worden gedaan door bijvoorbeeld te schrappen in het reguliere leerstofaanbod? Allemaal zaken waar je het samen over eens moet worden, wil je het onderwijs aan hoogbegaafden op een goede wijze inpassen. Om scholen bij dit proces te helpen heeft SLO een checklist ontwikkeld met aandachtspunten, die van belang zijn als je beleid wilt opzetten voor hoogbegaafde leerlingen. De checklist staat op onze website www.infohoogbegaafd.nl/home onder het item "Begeleiding op school". / i.s.m. MM

Effectieve leerlingbespreking vergroot professionaliteit

Oplossing ligt in handen van de leerkracht

Aandacht voor hoogbegaafden is een hype, vindt Wim Meijer. De problemen die hoogbegaafden in de klas veroorzaken, zijn vergelijkbaar met die van andere kinderen. Met goede leerlingbegeleiding en goede communicatie zijn ze te voorkomen.

door **Dorien Hamstra** en **Monique Marreveld**

Hij noemt het wel eens psychiatrisering van het onderwijs: de ongewone aandacht voor zogenoemde afwijkingen bij leerlingen: hoogbegaafd, laagbegaafd, enzovoort. De Groningse onderwijskundige Wim Meijer vindt het eigenlijk maar hulpverlenersjargon. Kinderen verschillen en dat heeft consequenties in de klas. De vraag is dan: waar loop je tegenaan als leerkracht en hoe los je dat op? Een efficiënte manier om kennis over oplossingen de school in te krijgen, is via de intern begeleiders, zegt Meijer. Zij kunnen een rol spelen in het signaleren en begeleiden van hoogbegaafde en andere opvallende leerlingen. Zij kunnen als doorgeefluik fungeren.

Hoe herken je een hoogbegaafde leerling en wat betekent de aanwezigheid van zo'n leerling? Het is voor een leerkracht moeilijk om met afstand naar een kind te blijven kijken, wanneer probleemgedrag zijn lesgeven verstoort. De intern begeleider kan een neutraliserende rol spelen in dat soort situaties. Door de juiste vragen te stellen aan zijn collega, kan hij het probleem inzichtelijk maken, stelt Meijer. Hij ontwikkelde samen met CPS onderwijsontwikkeling en advies een methode, de effectieve leerlingbespreking (elb), die een intern begeleider kan gebruiken om een goed, systematisch gesprek over een leerling te voeren met een leerkracht.

CONFRONTEREND

Meer dan twee jaar geleden adviseerde de Onderwijsraad al intern begeleiders te scholen om zo de situatie van hoogbegaafden in het (basis)onderwijs verbeteren. De elb en een aanvullende training die wordt verzorgd door CPS zijn mede het resultaat van dit advies. Maar zij dienen niet alleen de hoogbegaafde leerling; alle leerlingen profiteren ervan, omdat de professionaliteit van de leerkracht erdoor wordt vergroot. Wim Meijer: 'Binnen elb staat niet het kind, maar de leerkracht centraal. Het gaat erom samen met hem een theorieetje te maken waarin het probleem dat hij ervaart, wordt aangepakt en een oplossing wordt doorgevoerd. Deze eerste confronta-

tie is moeilijk, het gaat tenslotte over het eigen functioneren. Van belang is dat de ib'er niet direct diagnoses en oplossingen aandraagt, maar de leerkracht zó bevraagt dat die zelf kan verzinnen wat er mis is en wat hij kan proberen om het op te lossen. Als het probleem hardnekkig is, pas dan moet de ib'er overgaan tot observatie en eventueel tot het testen van een kind.' Met de strategie van elb wordt een leerkracht steeds beter in staat om leer- en gedragsproblemen bij leerlingen (vroeg)tijdig te herkennen én te begeleiden. Meijer

't doet er eigenlijk niet toe of leerling hoogbegaafd is

verwacht dat met elb zelfs het diagnostisch onderzoeken van leerlingen tot een minimum kan worden beperkt, 'mits leerkrachten alle problemen die zij ervaren vroeg genoeg signaleren en aanpakken'.

In de elb wordt een handreiking gegeven voor het soort vragen dat gesteld kan worden, waardoor het probleem dat de leerkracht ervaart, duidelijk wordt. De oplossingen die ib'er en leerkracht verzinnen, kunnen worden vertaald in handelingsplannen voor de lespraktijk. Zo wordt de professionaliteit van de leerkracht vergroot. En daar gaat het om volgens Meijer: 'Bij problemen in de klas zijn er zoveel factoren. De omgeving van het kind, zijn competenties en zijn achtergrond. Er is misschien ook wel zo iets als hoogbegaafdheid. Maar de oplossing ligt in alle gevallen bij de aanpak van de leerkracht.

Belangrijk is dat in de leerlingbespreking niet de vraag centraal staat of een leerling hoogbegaafd is. De onderwijsleer-situatie en de gevolgen van mogelijke hoogbegaafdheid vormen de kernpunten. De dagelijkse praktijk van de leerkracht staat centraal; dáár heeft hij invloed op en daar kan hij de volgende dag wat mee in de klas.'

HINT doet wonderen

Een school kan baat hebben bij contact met een vereniging voor belangenbehartiging van hoogbegaafde kinderen. Dat ondervindt openbare basisschool De Kleine en Grote Beer in Heerhugowaard.

door Tineke Prins

*Leerlingen varen wel bij samenwerking met
oudervereniging hoogbegaafden*

Een onderwijssituatie waarin hoogbegaafde kinderen tot hun recht komen. Dat is het doel van belangenvereniging HINT Noord- en Zuid-Holland. De vereniging heeft dan ook regelmatig contact met scholen. Theo van Waarden, secretaris van HINT Noord- en Zuid-Holland, legt uit: 'Wij proberen voorlichting en praktische hulp te bieden. Ook kunnen we scholen en ouders in contact brengen met hulpverleners die gespecialiseerd zijn in hoogbegaafdheid.' Openbare basisschool De Kleine en Grote Beer in Heerhugowaard doet haar voordeel met de *know how* van de oudervereniging. Intern begeleider van de school Leonie Stigter vindt het grootste voordeel dat ze eerder leert signaleren. 'Wanneer een leerling niet lekker in zijn vel zit, een beetje depressief is, vallen nu de puzzelstukjes bij mij op z'n plaats en denk ik: misschien is hij wel meer- of hoogbegaafd. In onze zorgstructuur hebben meer – of hoogbegaafde kinderen een plaats gekregen.' Ook leerkracht Roos Zonneveld leerde anders kijken: 'Ik zeg wel eens dat een leerling een snelle computer, maar een langzame printer heeft. Zo'n kind verwerkt de leerstof en op-

drachten snel, maar het komt er niet uit. Voor het kind èn voor mij is dat lastig. Contact met HINT heeft er aan bijgedragen dat ik zaken nu anders durf aan te pakken. Ik laat het vaste programma bijvoorbeeld makkelijker los.'

Om de meerbegaafde kinderen te ondersteunen, startte Stigter vorig jaar met een plusklas binnen de school; hierbij kreeg ze hulp van HINT. 'Het materiaal dat we gebruiken in deze groep werd na advies van de oudervereniging aangeschaft,' vertelt Stigter. 'De groep beviel uitermate goed en heeft een half jaar gedraaid. Dit jaar zijn we opnieuw begonnen. Vijf kinderen volgen een apart programma, waaraan ze in hun eigen klas werken. Een à twee keer in de week worden ze een uurtje uit de groep gehaald om hun voortgang te bespreken.' Leerlingen van De Kleine en de Grote Beer komen overigens niet alleen in de plusklas met het verrijkingsmateriaal in aanraking. Zonneveld: 'Met verrijking bedoelen we niet alleen extra's op het gebied van taal en rekenen, maar ook op het gebied van spelletjes bijvoorbeeld. De kast met speciale materialen is voor de kinderen altijd toegankelijk.'

HAPPY

Naast hulp aan scholen organiseert de oudervereniging verschillende activiteiten voor ouders en kinderen: lezingen, weekendclubs en -kampen. Stigter zegt dat de kinderen hierdoor op school ook beter functioneren. 'Het feit dat al die kinderen daar met elkaar zijn en allemaal op één lijn zitten, maakt dat ze zich helemaal happy voelen. En omdat ze dat op zaterdag zo ervaren, voelen ze zich in de klas en op school lekkerder.' Van Waarden geeft aan dat ook de ouders de activiteiten waarderen. 'Formeel organiseert HINT eigenlijk alleen de lezingen, maar in de praktijk ontstaat er een informeel netwerk tijdens de kinderclubs. Omdat ouders vaak van ver komen, blijven ze bij elkaar zitten en zo ontstaan er vanzelf gesprekken.' HINT Noord- en Zuid-Holland heeft op dit moment rond de 260 leden. Daarnaast zijn er nog twee zelfstandige HINT verenigingen: Noord-Brabant en Limburg. Deze vormen samen een federatie, HINT Nederland. Van Waarden: 'HINT Nederland werkt samen met andere verenigingen als Pharos, Choochem en Mensa in de Koepel Hoogbegaafdheid. De kennis die de vereniging in huis heeft, wordt vergroot door de contacten met de lezinggevers als orthopedagogen, psychologen en instanties als het CBO in Nijmegen.' Het contact met scholen blijft echter het belangrijkste doel van de belangenvereniging. Van Waarden: 'Als een school er voor open staat, is er vaak veel mogelijk en hoeft zij niet zelf het wiel uit te vinden.'

MARTIN MOOIJ

Slimme kleuter moet juist léren presteren

Een kleuter in de klas die alles wil weten van dinosaurïërs? Een meisje dat ieder subtiel grapje begrijpt? Doe er wat mee. Want kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong hebben uitdaging nodig. Eenmaal uitgedaagd, gaan ze in zichzelf investeren om slimmer te worden. En misschien wel hoogbegaafd.

door **Els Loman en Greet de Boer**

De laatste jaren is er groeiende aandacht voor de ontwikkeling van peuters en kleuters in voor- en vroegschoolse educatie. Deze aandacht richt zich vooral op kinderen met een taalachterstand en/of in risicosituaties. Maar er zijn ook jonge kinderen die al veel kunnen of weten en die duidelijk verder zijn dan hun leeftijdgenootjes. In een peuterspeelzaal en in de groepen 1 en 2 van de basisschool blijkt er vaak weinig aandacht voor hen. Ze worden als storend gezien of geacht zichzelf wel te redden in de groep. Juf let meer op kinderen waarvan zij vermoedt dat ze een 'erkend' probleem hebben zoals adhd, autisme of dyslexie. Dat is jammer. Want kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong kunnen zich ontwikkelen tot hoogbegaafde kinderen.

LEREN LEREN

De drang om iets te kunnen drijft een individu tot ontwikkeling. Deze zogenoemde competentiemotivatie is met nadruk een thema in de baby- en peutertijd. Competentiemotivatie is kwetsbaar, omdat jonge kinderen nog niet zelfstandig op onderzoek uit kunnen gaan. Zij hebben hun omgeving hard nodig om zich competent te voelen en op onderzoek uit te gaan. Als kinderen onvoldoende worden uitgedaagd en regelmatig activiteiten moeten herhalen die ze allang beheersen, is de kans groot dat ze afgestompt raken, doordat ze zich constant vervelen. Ook zullen ze niet langer moeite doen om in hun eigen ontwikkeling te investeren. In plaats daarvan zullen ze proberen 'net als de anderen' te zijn of zich tegen de omgeving gaan keren. Daarnaast kunnen jonge kinderen afgeschrikt worden door de verschillen die zij ervaren met leeftijdgenootjes. De kans is groot dat zij denken dat het verschil aan hen ligt en niet aan de afstemming door de omgeving. Slim zijn betekent voor deze kinderen nooit hard te hoeven werken om een doel te bereiken. Zij ontwikkelen een entiteitbeeld in tegenstelling tot een gezonder 'oplopend' beeld. Het eerste beeld gaat er vanuit dat je niet slimmer wordt door voor een bepaalde taak inspanning te leveren. Bij het tweede beeld ga je er vanuit dat je slimmer kunt worden door er energie in te stoppen. Het eerste leidt tot een broos zelfbeeld: een kind gaat door elke toevallige slechte prestatie aan zijn capaciteiten twijfelen. Het tweede leidt tot zelfvertrouwen en zelfbewustzijn van jonge kinderen: een slechte prestatie

betekent slechts dat ze zich meer moeten inspannen.

Over het algemeen worden kinderen, bij wie duidelijk gevorderde begaafdheid en vaardigheden al vroeg zichtbaar zijn, ongeacht welk ontwikkelingsgebied, door hun omgeving gekwalificeerd als 'begaafd'. Ouders en leidsters ervaren dit vaak als een veelbelovend teken voor de verdere ontwikkeling van hun pupil. Er is echter geen overeenstemming over een wetenschappelijke definitie voor 'begaafdheid' bij deze kinderen. Enkele van de eerste en meest uitgebreide studies over begaafde jonge kinderen bestaan uit beschrijvingen 'achteraf' van de jeugdijaren van bijzonder individuen. Deze personen toonden een duidelijke of sommigen zelfs een verbazingwekkende ontwikkelingsvoorsprong in hun vroege kinderjaren.

Maar niet alle 'wonderkinderen' ontwikkelen zich tot hoogbegaafden. Met andere woorden hoogbegaafdheid komt er niet altijd uit. En dat heeft juist ook te maken met hun ontwikkelingsvoorsprong. Deze kinderen merken al snel op welk gedrag in welke situaties wenselijk is. Net als elk ander kind willen zij bij de groep horen en aardig en geaccepteerd gevonden worden. Daardoor passen zij zich snel aan en laten ze gewenst gedrag zien in de peuterspeelzaal of groep 1. Dit betekent dat zij zich aanpassen aan de norm van het 'gemiddelde'. Er is geen ruimte voor hun eigen ontwikkeling en daarmee leggen ze een basis voor frustraties die in hun schoolloopbaan tot leer- en gedragsproblemen kunnen leiden. De hoogbegaafde 'zorg'leerling is dan geboren.

KENMERKEN

Hoe kunnen problemen worden voorkomen? Het is belangrijk kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong vroeg te herkennen. Dat is moeilijk want ze behoren tot een zeer diverse groep: sommigen hebben een zodanige opvallende voorsprong dat ze duidelijk als hoogbegaafd worden herkend, terwijl anderen niet zo opvallen. Toch zijn er genoeg kenmerken waaraan jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong te herkennen zijn. Overigens zal geen enkel begaafd kind alle kenmerken laten zien. Kenmerken zijn: indrukwekkend geheugen (lange en korte termijn), alert en een zeer goed concentratievermogen (niet enkel voor activiteiten waarvoor zij speciale belangstelling tonen), vroege taalontwikkeling (hoewel sommige begaafde kinderen niet

JAN SCHARTMAN

Geen enkel hoogbegaafd kind zal op alle gebieden een voorsprong hebben

vroeg beginnen met praten) en uitgebreide woordenschat, vroege vraagstelling, vroege conceptontwikkeling, nieuwsgierigheid, angsten zoals bij oudere kinderen (en meer verontrustend voor hen), vroege waardering van humor en grappen, vermogen om verbanden te zien, vroege passies, 'alles' willen weten over bepaalde onderwerpen, een levendige fantasie, zoals bij het vertellen van verhalen, toneelspele, ingewikkelde tekeningen maken, complexe speelpatronen die leeftijdgenoten vaak in de war brengen, vroegtijdige beheersing van symbolen bij lezen en wiskunde, voorkeur voor gezelschap van oudere kinderen (of jongere kinderen over wie zij de leiding kunnen nemen), ongeduldig

met leeftijdgenoten die niet zo snel leren als zichzelf. Als alles goed gaat, pakken deze kinderen vol overgave en vertrouwen moeilijke opdrachten aan; als dat niet het geval is, hebben zij een voorkeur voor de gemakkelijke weg en ontwijken van alles waarvan ze niet zeker weten of ze dat onmiddellijk beheersen.

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat ouders goed in staat zijn om een ontwikkelingsvoorsprong bij hun jonge kind te signaleren. Er zijn redenen genoeg om aan te nemen dat peuterleidsters of leerkrachten dat ook kunnen, al dan niet met behulp van een vragenlijst en informatie van de ouders. En dan, aan de slag!

ASS èn hoogbegaafd?

Bij sommige kinderen is sprake van meervoudige problematiek, bijvoorbeeld hoogbegaafdheid en een stoornis uit het autistisch spectrum (ass) of adhd. Het kan ook gaan om leerlingen met dyslexie die in groep 5 hoge A scores hebben voor begrijpend lezen en C of D scores voor het technisch *woord*lezen. Maar hoe weet je dat nou zeker, dat er sprake is van gecombineerde problematiek? Gezondheidspsycholoog Agnes Burger: 'Bij hoogbegaafdheid en een autismespectrumstoornis is het meestal de ongerijmdheid tussen het hoge kennisniveau enerzijds en de problemen met contact leggen, planning en zelfstandig werken anderzijds. Als zulke kinderen zeggen dat school saai is, schrijf dat dan niet automatisch toe aan intellectuele verveling, maar vraag door of laat verder onderzoek doen. Het woord "saai" gebruiken ze vaak voor alle onprettige gewaarwordingen waar ze geen onderscheidende emotiewoorden voor hebben. Neem hun relatieve achterstand serieus, ook al vallen deze kinderen strikt genomen niet in de zorggroep.'

Goede diagnostiek is volgens Burger noodzakelijk voor begeleiding van deze kinderen. 'De oorzaak van onderpresteren is bij hoogbegaafdheid emotioneel (demotivatie, niet geleerd te leren en falen) en bij ass neurobiologisch (planningsstoornis of gefragmenteerde informatieverwerking). Pas als na onderzoek ontrafeld is hoe deze verhouding bij een kind ligt, kan begeleiding afgestemd worden op een juiste balans tussen intellectuele uitdaging en structuur. Belangrijk daarbij is vooral individuele afstemming, zowel op de extreme vaardigheden als op de enorme tekorten van deze kinderen. Bij meervoudige problematiek kan dit moeilijk zijn. Je moet compacten, verrijken, open opdrachten en autonomie bieden. Maar tegelijkertijd moet je tegemoet komen aan de behoefte aan veilige herhaling, gesloten opdrachten en zelfstandigheids-training. Dit vereist van leerkrachten én ambulante begeleiders inzicht in zowel hoogbegaafdheid als autistische stoornissen, individuele (ortho)pedagogische afstemming, plus een dosis creativiteit.' Meer informatie: www.agnesburger.nl

Ken uw brugklasser!

Een goede aansluiting van het basis- op het voortgezet onderwijs is voor *alle* leerlingen belangrijk, zéker voor meer- of hoogbegaafden. Maar de zogenoemde overdracht kan beter.

Iedere brugklasser op het KSG City College St. Franciscus in Rotterdam is over de tong gegaan. Het zijn er jaarlijks zo'n 150. De brugklasmentoren hebben in een overdrachtsgesprek met leerkrachten van de toeleverende basisscholen al hun bijzonderheden doorgenomen. Maar er is meer nodig om een 'warme overdracht' te garanderen. Want de informatie blijft vaak steken bij de mentoren en komt pas echt boven tafel als er zich problemen voordoen. Alle goede bedoelingen ten spijt, zegt Rob van Haasteren, decaan op het City College. 'Het is lastig om de informatie bij de vakdocenten te krijgen. Hier werken ieder jaar veel nieuwe mensen. Vaak weet je pas als het schooljaar begint wie er voor de klas staat. Maar ook als de informatie door-dringt, is het lastig om de leerling de juiste begeleiding te geven. Differentiëren is de bottleneck, omdat we brede brugklassen hebben. In de nieuwe onderbouw wordt het makkelijker. We werken dit jaar voor het eerst met een systeem waarbij bijzondere leerlingen twee à drie middagen in de week kunnen kiezen uit verdiepings-, steun- of huiswerksituaties. In 2007 willen we dat in de tweede fase verbreden naar elke middag.'

Het City College – havo/vwo in het centrum van Rotterdam - heeft voornamelijk allochtone leerlingen. 'Wij kunnen geen school inrichten voor hoogbegaafden', zegt Van Haasteren, 'maar we hebben wel leerlingen met een

taalachterstand die in potentie heel slim zijn. Ze hebben veel in huis, maar vanuit hun thuissituatie brengen ze minder mee. Die kinderen willen we kansen bieden. Een betere overdracht vanuit het basisonderwijs is dan welkom. Het is essentieel om te kijken naar cognitie, maar ook naar gedrag, motoriek, initiatieven die de kinderen nemen, hoe ze functioneren. Het is goed als in een gesprek met de basisschool een breder beeld ontstaat, maar er is een zekere routine nodig om de juiste vragen te stellen.' Anouk van Ingen is intern begeleider op De Tourmalijn in Arnhem en zegt: 'Er is ook een attitudeverandering nodig. In het basisonderwijs zit je dichter op het kind. In de brug-

Zorg ervoor dat dossier bij vakdocenten belandt

klas is dat anders. Maar het eerste punt op een docentenvergadering zou moeten zijn dat de mentor de kans krijgt zijn informatie goed door te geven. Nu gebeurt dat nog te veel achteraf, als er al problemen zijn gesignaleerd. Zo'n uitgebreide "intake" kost in het begin veel tijd, maar je wint er later ook veel tijd mee. Voor hoogbegaafde leerlingen èn voor alle anderen.' / MM

Checklist

Uit een onderzoek van SLO en CPS onderwijsontwikkeling en advies onder krap driehonderd scholen voor basis- en voortgezet onderwijs blijkt dat er meestal een overdrachtsgesprek plaatsvindt tussen de leerkracht van groep 8 en de brugklascoördinator (86 procent). De basisschool geeft ook veel schriftelijke informatie door, waaronder cito-gegevens, het onderwijskundig rapport, schoolvorderingen en verslagen van verbredings- en verdiepingsactiviteiten. Ruim een derde van de ondervraagde middelbare scholen zegt te controleren of er hoogbegaafde leerlingen aangemeld zijn, maar slechts een kwart leest de schriftelijke informatie. De meeste scholen gaan af op informatie uit het overdrachtsgesprek (80 procent) en informatie van ouders (75 procent). 95 Procent van de scholen begeleiden hoogbegaafden door oefeningen te schrappen en verrijkingsmateriaal aan te bieden of door het geven van extra vakken. Minder dan vijf procent werkt vanuit een

schoolbreed gedragen beleidsplan. Om scholen te helpen een betere overdracht te realiseren hebben CPS en SLO een checklist ontwikkeld. De onderwijsbehoefte van de kinderen zijn daarin vertaald naar indicatoren op pedagogisch, didactisch en organisatorisch gebied, op verschillende niveaus (management, team, leerkracht). Met deze checklist kunnen basis- en middelbare scholen hun situatie in kaart brengen en eventueel ontwikkelpunten formuleren. Er komen vragen aan de orde als: ligt de visie op het leren van hoogbegaafde leerlingen vast in het schoolplan? Zijn er specifieke leerkrachten voor hun begeleiding en hoe is dat structureel geregeld? Kunnen leerkrachten hun instructie en begeleiding afstemmen op hoogbegaafde leerlingen? Wordt er overlegd met ouders? De checklist is ook digitaal beschikbaar. Meer info op: www.infohoogbegaafd.nl onder het item "Begeleiding op school". / Loes Stadhouders, Nora Steenberg

Vwo'er volgt college

Leerlingen van het Bonhoeffer College kunnen alvast colleges volgen aan de Universiteit Twente. Als begaafdheidsprofielschool probeert het Bonhoeffer zo tegemoet te komen aan de onderwijsbehoeften van een bijzondere groep kinderen.

door Greet de Boer en J. Backbier van Helvoort

Leerlingen van het Bonhoeffer College in Enschede kunnen vakken volgen op de Universiteit Twente (UT). Deze afspraak is onderdeel van een samenwerkingsproject tussen de twee instellingen. Leerlingen van het Bonhoeffer kunnen college lopen en hebben recht op ondersteuning bij het uitvoeren van speciale practica, praktische opdrachten en het profielwerkstuk. De behaalde studiepunten tellen op de universiteit, als de leerling daar gaat studeren, of als studielast in de tweede fase. In een convenant zijn ook praktische zaken als aansprakelijkheid geregeld. Het Bonhoeffer biedt haar leerlingen zo de mogelijkheid te versnellen en te verbreden. De UT kan hooggetalenteerde leerlingen aan zich proberen te binden door alvast te laten zien wat een studie op de UT behelst.

LANDELIJK NETWERK

De praktijk leert dat het zoeken naar een school voor hoogbegaafde kinderen een weg met teleurstellingen kan zijn. Op begaafdheidsprofielscholen wordt er van alles aan gedaan om deze leerlingen kansen te geven zich te ontwikkelen. Het project 'Begaafdheidsprofielscholen' is in 2003 bij CPS *onderwijsontwikkeling en advies* gestart op initiatief van de overheid. De eerste stap was kwaliteitscriteria te ontwikkelen voor middelbare scholen die hun onderwijs willen inrichten voor hoogbegaafde leerlingen.

De criteria zijn geconcentreerd rond zes thema's: schoolorganisatie en beleid; onderwijs en leren; zorg en begeleiding; communicatie met ouders, leerlingen en omgeving; kwaliteitsverbetering en borging; profijt voor andere leerlingen. Vervolgens zijn scholen gezocht en geselecteerd. Doel is een landelijk dekkend netwerk van 25 begaafdheidsprofielscholen, die kwalitatief hoogwaardig onderwijs en begeleiding bieden voor hoogbegaafde leerlingen. Scholen die tevens expertisecentrum voor de regio zijn, waar andere scholen met vragen terecht kunnen. Inmiddels loopt het project op vijftien middelbare scholen. Ze doorlopen een ontwikkelingstraject van twee jaar. Eind september wordt de eerste groep van zes officieel gecertificeerd door CPS als begaafdheidsprofielschool. Het Bonhoeffer College is overigens een van de zes.

Elke deelnemende school kiest zelf voor een concretisering van de thema's. Het Stedelijk Gymnasium Nijmegen koos bijvoorbeeld afgelopen schooljaar met 'Jong-Jong, 2 jaar jonger' voor het thema zorg en begeleiding. Vijf leerlingen die in de eerste klas twee jaar jonger waren, kregen extra begeleiding. Deze kinderen vielen op, niet omdat ze zielig waren maar gewoon omdat ze fysiek kleiner waren, jonger oogden: minder sociale vaardigheden, teveel en te zware

JAN SCHARTMAN

boeken, onhandig in het plannen van huiswerk, enzovoort. De school wachtte niet af of er problemen kwamen, maar werkte preventief. Het vijftal kwam wekelijks samen en besprak allerlei zaken met een docent. Middelen als een sociaal spel, educatieve kaartspelen en presentaties werden gebruikt.

BASISSCHOOL

De profielscholen hebben intensief contact met basisscholen in hun regio. In Zutphen kwamen bijvoorbeeld 35 bollebozen van verschillende basisscholen tien weken lang een middag naar het Stedelijke Daltoncollege, een begaafdheidsprofielschool in wording. De docenten probeerden deze kinderen uit te dagen, te motiveren en te stimuleren om zich te meten met hun *peer*-groep. Afgelopen schooljaar bood het Dalton drie projecten aan: filosofie, astronomie en forensisch onderzoek. Dit werd gefaciliteerd door CPS. De leerlingen werden geselecteerd aan de hand van drie vragen: heeft hij of zij een bovengemiddelde intelligentie, kan hij tien middagen van de basisschool wegblijven en wil hij iets onderzoeken? Ook voor het basisonderwijs ontwikkelt CPS momenteel een begaafdheidsprofiel. Dit project wordt uitgevoerd in samenwerking met twaalf basisscholen.

Meer info www.infohoogbegaafd.nl, klik op CPS en daarna op *Begaafdheidsprofielscholen*.

Compacten en verrijken

Een hoogbegaafde leerling leert in veel kortere tijd hetzelfde als de gemiddelde leerling. Hij heeft dus tijd over. Door lesstof in te dikken en te verrijken wordt leren ook voor hem weer interessant, zinvol en leuk.

door Gerda Remmers

Onderwijs aan hoogbegaafden lukt het beste als een heel team er bewust aan werkt. Dat vindt Annemiek Mulder, remedial teacher van basisschool de Toermalijn in Malden. Zij coördineert de schoolbrede invoering van een methode voor het compacten van het rekenonderwijs voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong, een model dat is ontwikkeld door SLO. Mulder: 'Iedereen deed wel iets voor hoogbegaafde leerlingen, maar we misten een leidraad die voorkomt dat wat de ene leerkracht heeft opgebouwd bij de volgende weer verloren gaat. Dat is heel frustrerend.' Leerkrachten vinden het soms moeilijk een lesmethode naar eigen inzicht aan te passen. Het compacting programma rekenen geeft bij elke opgave in de methoden Alles telt, De wereld in getallen, Pluspunt en Rekenrijk aan wat een hoogbegaafde leerling mag overslaan. Implementatie van het programma in De Toermalijn bleek lastig. Mulder: 'We hebben kleine stapjes gezet. Leerkrachten vreesden nog meer werk, maar uiteindelijk merkten ze dat het minder tijd kostte dan ze dachten. Het leverde meer houvast op, gaf beter overzicht en resulteerde bovendien in meer tevreden kinderen.'

Zowel leerkrachten als leerlingen moeten leren loslaten. Maar in de tijd die overblijft moeten de kinderen wel zinvolle dingen doen. Voldoende en gevarieerd verrijkingsmateriaal is essentieel. Mulder heeft daarom op haar school zelf een orthotheek opgezet. 'Het belangrijkste was dat leerlingen met verrijkingsmateriaal leerden problemen op te lossen. Dat waren ze niet gewend. Ze moesten de neiging overwinnen zich erbij neer te leggen en alleen te roepen "ik snap het niet!". Ze moesten zich leren inspannen en leerstrategieën ontwikkelen. De taak van de leerkracht

was de leerlingen te prikkelen om een lastiger opdracht aan te pakken dan waartoe ze zelf geneigd waren, echter zonder dat ze faalangstig werden. Als het toch lukte, raakten ze alleen maar gretiger en leergieriger. Nieuw voor hen was dat leren leuk en interessant kan zijn en dat ze fouten mogen maken. Vanaf groep 5 hadden leerlingen steeds minder begeleiding nodig.' Overigens was het aantal kinderen dat aan c&v werkte niet constant. Mulder: 'We moesten er voor waken leerlingen niet voor altijd een stempel op te drukken en ook bij nieuwe kinderen kansen signaleren.'

GEEN BUITENBEENTJE

Ook in het voortgezet onderwijs is compacten en verrijken in opmars. Grieta de Vries, docent wiskunde aan de RSG Wolfsbos in Hoogeveen, is enthousiast en coördineert de implementatie van c&v op haar school. Zij werd getraind en begeleid door stichting Perdix. Dit is een onderdeel van de Universiteit Utrecht en ondersteunt middelbare scholen in beleid, didactiek en organisatie van het onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen. De Vries is er zeer over te spreken.

Grieta de Vries: 'Selectie van brugklassers voor een c&v programma vindt bij ons plaats na het eerste rapport. Er spelen verschillende factoren mee zoals het advies van de basisschool, scores op de nio-test (equivalent van de cito die in het noorden veel wordt gebruikt, red.) en een schoolvragenlijst waarin onder meer het welbevinden van de leerling een grote rol speelt. In de rapportvergadering wordt dat allemaal besproken en ook de indicaties die de mentor heeft: iemand laat bijvoorbeeld geen denderende

Compacten & verrijken in het po

Uitgangspunt van het model is dat leren voor (hoog)begaafde leerlingen aantrekkelijker en minder saai, maar juist zinvoller en interessanter wordt wanneer zij de tot de hoofdlijnen 'ingedikte' stof versneld kunnen doorwerken en meer tijd overhouden voor verrijkingstaken. Aangeboden worden in elk geval de belangrijke stappen in het leerproces, overgang naar formele notaties, reflectieve activiteiten, belangrijke strategieën en werkwijzen, constructieve/ontdekactiviteiten, verrijkingsstof die wezenlijk moeilijker is, activiteiten op tempo, introductie van een nieuw thema. Maar van de oefenstof kan de helft tot driekwart wor-

den geschrap, evenals 75 tot honderd procent van de herhalings- en verrijkingsstof. Compacten maakt de behoefte aan effectief verrijkingsmateriaal des te groter, materiaal dat meer tegemoet komt aan de leerbehoeften van deze leerlingen. Om te motiveren en het leereffect te verhogen moet verrijkingsstof uitdagend zijn, uitgaan van een echt probleem en een open vraagstelling en bij voorkeur tot samenwerking met medeleerlingen stimuleren. Ook moet de stof afwisselend stimuleren tot convergerende en divergerende analyses. In de beoordeling moet de nadruk meer liggen op het proces dan op het resultaat.

JAN SCHARTMAN

Kinderen leren met verrijkmateriaal problemen op te lossen.

cijfers zien, maar komt wel regelmatig met bijzondere antwoorden of hele slimme vragen.

'We doen al zo'n vijf jaar aan c&v en in het begin waren we daar behoorlijk selectief mee. Maar leerlingen die mee "mochten" doen, voelden zich vaak gestigmatiseerd.

Zeker pubers willen zich geen buitenbeentje voelen: Ze hebben weinig zin mee te doen als ze één van de weinigen zijn. In de praktijk haakten ze daarom al vrij snel weer af.

'Sinds een jaar of drie hebben we het breder opgezet. We richten ons nu op de slimmeriken en niet alleen op hoogbegaafden. Leerlingen kunnen voor één tot drie vakken meedoen. Als je uitblinkt in Engels, kun je voor dat vak meedoen. En zo wordt het heel normaal, want iedereen is wel ergens heel goed in. Tweederde van de klas doet nu mee aan een speciaal programma.' Dat betekent dat ze voor tweederde van de tijd voor dat vak buiten de klas werken aan extra taken. Leerlingen volgen de meeste lessen dus met hun eigen klas, alleen voor de vakken waar ze in uitblinken zitten ze grotendeels zelfstandig te werken buiten het lokaal. Tijdelijk kunnen ze weer met de gewone les meedraaien, als het even minder gaat. Het Wolfsbos hanteert c&v voor alle vakken in de basisvorming. Gebrek aan tijd voor de begeleiding en professionalisering van docenten zijn op het Wolfsbos de grootste problemen. De Vries: 'Een docent die zo'n c&v-groepje begeleidt, moet daar dan even zijn klas voor uit. Dat is niet optimaal. Ook blijkt het niet bij alle vakken even makkelijk in te voeren. Er zijn natuurlijk altijd docenten die denken dat er bij hun vak niets te schrappen valt. En

sommige dingen kun je ook niet compacten, maar moet je versnellen. Hoogbegaafde leerlingen hebben vaak een bloedhekel aan woordjes leren, maar toch moet dat gebeuren. Het ene vak leent zich makkelijker voor c&v dan het andere.'

LEREN LEREN

'Grootste voordeel van c&v is dat leerlingen tijdig leren. Veel (hoog)begaafde leerlingen halen de basisschool puur op hun geheugen zonder leerstrategieën te leren. C&v maakt leren voor hen zinvol. Ze worden weer uitgedaagd, enthousiast en gemotiveerd, wat onderpresteren kan voorkomen. Ook komt het tegemoet aan hun behoefte iets op poten te zetten, creatief te zijn en een opdracht in de breedte uit te denken.' Dat heeft een positief effect op de andere leerlingen en de sfeer in school, is De Vries' ervaring: 'Het bruist in de school omdat er allerlei interessante projecten van de grond komen: een Engels toneelstuk à la Monty Python, websites, maquettes, strips en een gewichtdragende brug.' Het Wolfsbos kent c&v tot de vierde. De Vries: 'Ten eerste omdat er in de tweede fase veel meer mogelijkheden zijn om jezelf tot uitdrukking te brengen als hoogbegaafde. De praktische opdrachten geven genoeg vrijheid. Ten tweede hebben leerlingen dan al geleerd hun eigen leerproces te reguleren. Ze hebben geleerd te leren, door te zetten, creatief te zijn. Ze kunnen moeilijke taken oplossen en hebben de daarvoor noodzakelijke persoonlijkheidskenmerken ontwikkeld, zoals doorzettingsvermogen, frustratietolerantie en verantwoordelijkheidsbesef.' / i.s.m. MM

didaktief

OPINIE EN ONDERZOEK VOOR DE SCHOOLPRAKTIJK

Deze special over hoogbegaafdheid is gemaakt door de redactie van Didaktief en medewerkers van het Landelijk Informatiepunt Hoogbegaafdheid. Dit is in 2000 op initiatief van het ministerie van OCW gestart. De belangrijkste taak van het informatiepunt is verschillende doelgroepen van informatie te voorzien omtrent hoogbegaafdheid. Dat gebeurt via www.infohoogbegaafd.nl. Deze website bevat onder meer voorbeelden van eigenschappen en profielen van hoogbegaafde leerlingen, tips voor herkenning en begeleiding op school, nuttige adressen, een overzicht met leermiddelen en instrumenten, enzovoort. Het informatiepunt heeft ook een helpdesk. Telefonisch, maar ook per e-mail kunnen vragen worden gesteld. Het informatiepunt organiseert jaarlijks uitwisselingsdagen voor onderwijsbegeleiders en experts en tweejaarlijks een conferentie voor onderwijsmedewerkers uit primair en voortgezet onderwijs.

Deze special is verschenen in Didaktief, september 2006, en niet los verkrijgbaar.

Voor meer informatie over deze special kunt u zich wenden tot de redactie van

Eindredactie en coördinatie:

Monique Marreveld

Redactie:

J. Backbier van Helvoort,
Greet de Boer, Dorien Hamstra,
Rene Leverink, Els Loman, Monique
Marreveld, Tineke Prins, Loes
Stadhouders en Nora Steenberg.

Omslagfoto:

Jan Schartman

Vormgeving:

FIZZ new media solutions

Didaktief

Molukkenstraat 200
1098 TW Amsterdam
tel 020 - 59 000 99
fax 020 - 59 000 98
www.didaktief.nl
redactie@didaktief.nl

De redactie dankt de volgende sponsors:

Landelijk informatiepunt (hoog)begaafdheid PO

SLO, specialisten in leerprocessen

Postbus 2041

7500 CA Enschede

telefoon: (053) 4840840

e-mail: infohoogbegaafd@slo.nl

internet: www.infohoogbegaafd.nl

Landelijk informatiepunt (hoog)begaafdheid VO

CPS onderwijsontwikkeling en advies

Postbus 1592

3800 BN Amersfoort

telefoon: (033) 4534343

e-mail: infohoogbegaafd@cps.nl

internet: www.infohoogbegaafd.nl

slo

